

Fülöp Tamás

Élethosszig tanuló társadalom

Történeti-konceptuális áttekintés az EU szakképzési politikájáról

Tamás Fülöp: Historical-Conceptual Synopsis of the Vocational Training Policy of the European Union

According to the latest educational statement of the European Union, the EU wants to become the most competitive area of the world as soon as it is possible. The economic, social and educational indicators of the EU prove that this goal is far away at present. Consequently, to implement the objective, it is necessary to redefine the policy on education, particularly of the vocational training system in the European Union. The essay would like to give a short survey of the Vocational Training Policy of the European Union in the last 25 years.

A felnőttképzéssel foglalkozó szakemberek már a 20. század utolsó harmadában felismerték, hogy a gazdaság- és társadalom világméretű átalakulása, a munka világának nemzetközi léptékű transzformációja, az emberi szabadság és jobblét megteremtésének, kiszélesítésének igénye hatalmas feladatokat ró a hagyományos oktatási-képzési rendszerekre.¹ Be kellett látni, hogy a tudomány és technika gyors ütemű fejlődése, a világ felgyorsulása, az ismeretek bővülése, a kommunikációs csatornák kiszélesedése, a munkavállalókkal szembeni új igények megjelenése a tradicionális oktatási rendszerekben megszerezhető tudás folyamatos megújítását, az egyéni képességek állandó fejlesztését követelik. Az egyének életében a társadalom, a politika és a munka világából érkező permanens kihívás, valamint az egyéni boldoguláshoz, a felelősségteljes közösségi élethez szükséges — a demokratikus szabadságjogok gyakorlásától a

munkavállaláson és a társadalmi integráción át a kultúráig, a társadalmi lét valamennyi szegmensét érintő — eligazodási képesség kialakítása nagymértékben felerősítette a felnőttkori tanulás jelentőségét. Az UNESCO felnőttoktatási konferenciái már az 1970-es években rávilágítottak arra, hogy a hagyományos oktatási rendszerek nem mindenben tudnak megfelelni a globalizáció és a munkaerőpiac gyorsan változó elvárásainak.² Ezért a világ valamennyi országában szükségessé vált a felnőttkori tanulás és képzés szerepének, funkciójának újragondolása, illetve a felnőttoktatás területén a nemzetközi együttműködés kiszélesítése.

A felnőttképzés és az EU

A globalizáció és a technológiai modernizáció az oktatással kapcsolatos elvárásokat alapvetően

- 1 UNESCO, CONFITEA: Hamburgi Nyilatkozat a felnőttek tanulásáról (Hamburg, 1997). In.: Harangi László-Herbert Hinzen-Sz. Tóth János (szerk.): Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, Bp., 1998. (A hivatkozott mű a továbbiakban: Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról... [1998])
- 2 UNESCO XIX. Közgyűlés: Ajánlás a felnőttoktatás fejlesztéséről (Nairobi, 1976). In.: Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról... [1998] 74–84. old.

megváltoztatta, ennek következtében az oktatás-képzés társadalmi szerepe drámai módon kiszélesedett. Át kellett alakítani, egészen pontosan ki kellett terjeszteni magának az oktatásnak, a képzésnek a definícióját is, hiszen az információs és tudásalapú társadalmak az oktatással kapcsolatban alapvetően új, a korábbiakhoz képest mélységében, szerkezetében és időtartamában is más követelményeket támasztottak. A 21. századi oktatásnak egyfelől „kitartóan és hatékonyan kell egyre több, a kognitív, civilizációhoz alkalmazkodó ismeretet és szakértelmet közvetítenie”, ezzel egyidejűleg az oktatásnak meg kell találnia, és ki kell jelölnie azokat a tájékozódási pontokat is, amelyek megakadályozzák, hogy végleg elveszünk a többé-kevésbé mülékony, a köz- és magánszférát ellepni igyekvő hatalmas információáradatban.³ Az oktatás és képzés fogalmának e megváltozott szerepben tehát magába kellett integrálnia az egyre növekvő ismeretmennyiség átadásának és az ismeretekben való eligazodásnak a képességét. Az oktatási szakemberek egyöntetű álláspontja, hogy a folyamatosan és egyre gyorsabban változó környezet ma már nem teszi lehetővé, hogy az emberi élet első szakaszában felhalmozott tudást soha ki nem apadó, kimeríthetetlen kincsesbányának tekintsük, ismereteink, szak-képzettségünk állandó megújítására vagyunk kényszerítve.⁴ Ez a felismerés vezetett oda, hogy az oktatásnak — a hagyományos ismeretközvetítésen túl — meg kell tanítania az embereket arra, hogy képessé váljanak saját ismereteik folyamatos gyarapítására, meg tudjanak felelni a munkaerőpiac változó szakmai elvárásainak, megtanulják a másokkal való együttélés szabályait, valamint képessé váljanak a tartalmas, felelősségteljes egyéni és közösségi életre. Ennek értelmében nem is elsősorban az ismeret

mennyisége, hanem az ismeretek felhasználásának módszere, az egyéni képességek, a személyes kompetenciák kialakítása válik kulcsfontosságúvá.

Ha a tanulást az emberi élet eszközeként és céljának is tekintjük egyszerre, akkor be kell látnunk, hogy az oktatás mind nagyobb szerepet tölt be az egyén életében. A megszerzett tudás ebből az aspektusból folyamatos megújításra szorul, a „szakképzettséget” pedig a gyakorlati életben kiszorítja a továbbfejlődésre és alkalmazkodásra képes „szakértelem”. Ennek megfelelően az oktatás és képzés tradicionális (iskolarendszerű, formális) formáit is ki kell terjeszteni; a társadalomnak egyre több iskolai oktatáson kívüli/melletti/túli lehetőséget kell kínálnia az egyén számára. Az egész életen át tartó, „sokdimenziós” oktatás teheti csak képessé arra az embert, hogy tudásának, viselkedésének, ítélőképességének, cselekvőképességének folyamatos gondozásával hozzásegítse őt önmaga és környezete megismeréséhez, valamint felkészítse arra, hogy szűkebb és tágabb közösségében, munkahelyén betölthesse hivatását.⁵

Bár az európai integráció kezdeti szakaszában az oktatás és képzés még nem tartozott a közösségi hatáskörök közé, a maastrichti szerződéssel elmélyülő integrációt követően maga az Európai Unió is igen korán felismerte, hogy az oktatás és képzés kulcsszerepet játszik a gazdaság és a társadalom gyorsan változó igényeire való felkészítésben, a versenyképesség növelésében, illetve a foglalkoztathatóság és az emberek életminőségének javításában.⁶ E felismerés jegyében hirdette meg az Európai Unió „az élethosszig tartó oktatás és képzés európai évét”. Az Európai Parlament és Tanács Határozata alapján az 1996-os év az élethosszig tartó tanulás éve volt. Az élethosszig tartó tanulás európai

3 Oktatás — rejtett kincs. A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. Századra vonatkozó kérdéseiről. In.: Európa Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról. (Szerk.: Sz. Tóth János) Magyar Népfőiskolai Társaság, Szent István Egyetem JFK. Társadalomelméleti, Közművelődési és Felnőttképzési Intézet, Bp., 2001. 22-41. old. (A hivatkozott mű a továbbiakban: Oktatás — rejtett kincs)

4 Oktatás — rejtett kincs 22. old.

5 Uo. 33. old.

6 Szerződés az Európai Unióról. Maastricht, 1992. február 7. http://www.okm.gov.hu/doc/upload/200509/maastricht_szerzodes.pdf

évének nyíltan vállalt célja a személyes fejlődés és az egyéni kezdeményezőkészség ösztönzése, a munka világába és a társadalomba való integrálódás segítése, az egyének bevonása a demokratikus döntéshozatal folyamatába, a gazdasági, technikai és társadalmi változásokhoz való alkalmazkodás képességének javítása volt.⁷ Az élethosszig tartó tanulás a 20. század vége óta központi témája az Európai Unióban folyó politikai párbeszédnek, a Bizottság „Towards a Europe of Knowledge” (A tudás Európája felé) című dokumentumában már a 2002 és 2006 közötti időszak oktatási, képzési és ifjúsági programjaira vonatkozó javaslatát is az élethosszig tartó tanulás megvalósítása köré csoportosította.⁸ Az élethosszig tartó tanulás európai éve különösen nagy hangsúlyt fektetett a magas szintű, általános oktatás mindenki számára való, mindenfajta diszkrimináció nélkül nyitottságára, az önálló tanulási képességek elsajátítására, a fiatal felnőttek szakmai képzésének erősítésére, a munka világához és a folyamatosan változó munkaerő-piaci igényekhez való alkalmazkodás fontosságára. Kiemelten kezelte az LLL (vagyis Lifelong Learning) területen működő intézmények és a gazdasági élet közötti együttműködés kérdését, a társadalmi partnerek felvilágosítását, az új LLL tanulási lehetőségek létrehozását az európai versenyképesség és az erősen foglalkoztatás-központú gazdasági növekedés érdekében, valamint hangsúlyozta az Európán belüli mobilitás elősegítésének fontosságát, a diplomák és más képesítések kölcsönös elismerésének szerepét.⁹

A pontos helyzet- és igényfelmérés, valamint a célmeghatározás szándékával készült el az Európai Bizottság gondozásában a „Tanítani és

tanulni — a kognitív társadalom felé” című Fehér könyv, amely mindenekelőtt arra kereste a választ, hogy miként válhat a képzés természetes társadalmi szükségletté, s hogyan lehet összeegyeztetni a társadalmi integrációt, a foglalkoztathatóság növelését, valamint az egyének önmegvalósításának hármastételét.¹⁰ A Bizottság javaslatai megfogalmazása során elsősorban abból a tényből indult ki, hogy az európai társadalom a 20. század végén ráéppett egy új társadalmi forma kialakulásának útjára. Az információs és telekommunikációs technikák általános elterjedése és fejlődése — hasonlóan az ipari forradalom által kiváltott hatásokhoz — komplex változásokat indított el az egyén életében és a termelésben. A tanulás és a tanítás módszertanának, formáinak átalakítását, kiegészítését követeli, hogy az egyént és a gazdaságot egyszerre hármastétel megrázkódtatás érte/éri, egyrészt az információ mennyiségének és minőségének változásával (info-sokk), másrészt a gazdaság világméretűvé válásával (mondializációs sokk), harmadrészt pedig a tudományos és technikai változások hatásával (civilizációs sokk) összefüggésben.¹¹ A tagállamokat közös cselekvési program kialakítására sarkalló kötetben az Európai Unió jövőbeli oktatáspolitikája számára két alafeladat fogalmazódott meg. Egyrészt a tagállamok saját oktatási rendszereiben elő kell mozdítani a megértést, a kreativitást, az ítéletalkotás- és döntés képességét előtérbe állító általános műveltség fejlesztését, másrészt a gazdasági élet és a munkaerő-piac igényeinek megfelelően törekedni kell a megfelelő munkavégzési és szakmai alkalmasság kifejlesztésére.¹²

A munkavégzési és szakmai alkalmasság során elvárt képességek tulajdonképpen az alap-

7 Az élethosszig tartó tanulás európai évének eredményei. (Vál., szerk.: Szabó Balázs Gábor) <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2000-05-eu-Szabo-Elethosszig>

8 A közösség az élethosszig tartó tanulás európai évére 8 millió € költségvetést irányozott elő, amit a tagállamokban pályázatok formájában 550 különféle projekt támogatására fordítottak. Uo.

9 Uo.

10 Tanítani és tanulni. A kognitív társadalom felé. Fehér könyv az oktatásról és a képzésről. In.: Európa Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról. Magyar Népfiskolai Társaság, Szent István Egyetem JFK. Társadalomelméleti, Közművelődési és Felnőttképzési Intézet, Bp., 2001. 42–84. old. (A hivatkozott mű a továbbiakban: Tanítani és tanulni...)

11 Tanítani és tanulni... 42–46. old.

12 Uo. 46–62. old.

oktatás során elsajátítható (írás-olvasás, számolás) alapismeretek, idegen nyelvek, műszaki ismeretek és szociális képességek, a formális és nem formális oktatás során megszerezhető szakképesítés(ek), valamint az egyén szakmai tapasztalatainak finom egyensúlyából tevődnek össze. Csak az oktatási rendszer diverzifikációja és a szükséges szűrők harmonikus együttműködése eredményezheti, hogy az egyén — a mobilitás lehetőségének szélesre tárásával — képessé váljon arra, hogy hosszú távon megtervezze, felépítse és uralja saját szakmai karrierjét, folyamatosan fenntartsa foglalkoztatásra való alkalmasságát. A szakmai alkalmassághoz szükséges készségek egyéni megszerzését és fenntartását a diplomaszerezés hagyományos útján túl a nevelés, a képzés, az oktatás és a tanulás egymással együttműködő — az egymásra épülést és az átjárhatóságot egyszerre biztosító — modern rendszere képes garantálni. Az oktatás „Fehér könyve” öt célkitűzést fogalmazott meg ezzel kapcsolatban. Az első számú prioritás általában a tudás növelése, az egyén általános ismeretszintjének emelése, aminek feltétele a jól körülhatárolható, egységes szakmai tudásanyag kidolgozása, az egyén saját tudásanyagával kapcsolatos értékrend kialakítása és a kompetenciák rugalmas elismerése. A második cél az iskola és a vállalat egymáshoz való közelítése, hiszen mind az oktatás, mind a munkaerő-piac profitálhat abból, ha az iskolák nyitnak a munka világa felé. A harmadik és negyedik cél kiemeli az élethosszig tartó tanulás szerepét a kirekesztés, a szegregáció elleni küzdelemben, az esélyegyenlőség megteremtésében, illetve a három közösségi nyelv birtoklásában rejlő lehetőségeket. Az ötödik célkitűzés — a képzések befektetésként történő kezelésével, az állami beruházások megfelelő irányításával, az egyének ösztönzésével, hogy képzésükbe saját maguk is fektessenek be — egyenlő

elbánást vár az emberi erőforrásokat érintő és a szakképzési beruházások terén.¹³

2000-ben az Európai Bizottság munkaanyagaként látott napvilágot a „Memorandum az egész életen át tartó tanulásról”.¹⁴ A Memorandum — abból a szándékból kiindulva, hogy Európa minden lakójának kivétel nélkül — biztosítani kell az esélyegyenlőséget, hogy a társadalmi és gazdasági változás által támasztott igényekhez igazodni tudjanak, és Európa jövőjének kialakításában aktívan részt vehessenek — az egész életen át tartó tanulást immár nem csupán az oktatás és képzés egyik aspektusaként értelmezte, hanem olyan irányító elvként határozta meg, amely az ellátás és részvétel terén a tanulási összefüggések teljes kontinuumát átfogja. A Memorandumban megjelenő „egész életen át tartó tanulás” kifejezés — igazodva a társadalmi-gazdasági igények változásához — az időtényezőre utal: az életünk során folyamatosan megvalósuló vagy időszakosan ismétlődő tanulásra. A fogalmat pontosítani igyekvő kifejezés már az „élet teljes körére kiterjedő” tanulásról (lifewide learning) beszél, amely életünk egy adott szakaszában, az életünk teljes körét átfogó tanulás kiterjedésére hívja fel a figyelmet. Az „élet teljes körére kiterjedő” dimenzió erőteljesebben hangsúlyozza a formális, nem formális és informális tanulási formák egymást kiegészítő jellegét. A memorandum hat kulcsfontosságú üzenetet fogalmazott meg az egész életen át tartó tanulás átfogó és koherens stratégiájával kapcsolatban. Ezek közül ki kell emelnünk a tanulás egyetemes és folyamatos elérhetőségének biztosítását, a tudás társadalmában való részvételhez szükséges ismeretek és készségek elsajátítását, a humántőke mindent megelőző elsőbbségét, a hatékony oktatási és tanulási módszerek kifejlesztését, az egész életen át tartó és az élet teljes körére kiterjedő, könnyen hozzáférhető tanulási lehetőségek Európa-

13 Uo. 52–81. old.

14 Memorandum az egész életen át tartó tanulásról. Az Európai Bizottság munkaanyaga. Brüsszel, 2000. október 31. In.: Európa Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról. Magyar Népfőiskolai Társaság, Szent István Egyetem JFK. Társadalomelméleti, Közművelődési és Felnőttképzési Intézet, Bp., 2001. 113–141. old.

szerte megfelelő minőségű info-kommunikációs eszközökkel támogatott biztosítását.¹⁵

Az Európai Bizottság — felismerve az oktatás és képzés jelentőségét a versenyképesség növelése és a foglalkoztathatóság javítása terén — programokat dolgozott ki az oktatás-szakképzés és a gazdaság közötti kapcsolatok erősítése, elmélyítése érdekében. Mivel az Európai Unióban az oktatás és szakképzés rendszere, tartalma a tagállamok saját belső hatáskörébe tartozik, az Európai Bizottság az 1990-es évektől kezdődően közösségi programokat indított útjára az oktatás és képzés megújításának céljával. A Bizottság 2000-ben indította útjára a SOCRATES névre keresztelt, hét éves időintervallumra kiterjedő oktatásfejlesztési programot. A 8 akciótervre tagolt program két alapvető célt tűzött maga elé: az élethosszig tartó tanulást és a „Tudás Európájának” megteremtését.¹⁶ A felnőttoktatás és az egyéb oktatási formák fejlesztésével a 3. számú Grundtvig alprogram foglalkozott.

2004 decemberében az EU tagállamok nemzeti köznevelési vezetői luxemburgi csúcstalálkozójukon az „Oktatás és képzés 2010” munkaprogram áttekintése során a program második félédjére esedékes feladatokat alapvetően három prioritás köré rendezték, amelyektől az egész program teljesítésének várható sikerességét remélték.¹⁷ Az egyik az emberi erőforrásokba befektetett köz- és magántőke emelését, a másik az élethosszig tartó tanulás feltételrendszerének kialakítását, a harmadik pedig egy nyílt európai munkaerőpiac létrehozását sürgette. Az értékelő anyagban megfogalmazódott, hogy az unió vezető testületei mindegyik résztvevőtől elvárják, hogy továbbra is kiemelt figyelmet fordítson a hátrányos helyzetű csoportokra (az alacsony képzettségre, a szociális

kirekesztődés veszélyeinek kitételekre stb.), valamint az úgynevezett transzverzális prioritásokra, mint az élethosszig tartó tanulás feltételei megteremtésének és egy új minőségű tanulási környezet kialakításának kötelezettsége. Továbbra is elsőbbséget élveznek az egységes európai oktatási és képzési térség megteremtésének feladatai, különösen a koppenhágai nyilatkozatban kijelölt követelmények (átjárhatóság, kulcskompetenciák kijelölése, a nonformális és az informális tanulási formák elismerése, a szakképzés minőségének és a tanácsadások hozzáférhetőségének biztosítása).

Az élethosszig tartó tanulás és a felnőttképzés jelentőségét 2006. őszén az Európai Bizottság újabb közleményben hangsúlyozta.¹⁸ A közlemény — a lisszaboni deklaráció alapján — egyrészt megerősítette az egész életen át tartó tanulás jelentőségét a versenyképesség és a foglalkoztathatóság szempontjából, másrészt aláhúzta az oktatás társadalmi beilleszkedésben, az aktív polgári részvételben és a személyes fejlődésben játszott szerepét. A nyilatkozat a felnőttkori képzés és tanulás definícióját kiszélesítve a felnőttkori tanulást a következő módon rögzítette: „*felnőttkori tanulás minden olyan tanulás, amelyben felnőttek az alapoktatás és -képzés befejezése után részt vesznek, függetlenül attól, meddig jutottak ebben a folyamatban (pl. a felsőoktatást is beleértve)*”.¹⁹ És bár a közlemény örömmel ismerte el, hogy egyre több tagállam építette be oktatáspolitikai célkitűzéseibe az élethosszig tartó tanulás programját, a megvalósítás még nagyon is gyerekcipőben jár, hiszen a legtöbb uniós tagállam oktatási és képzési rendszere továbbra is elsősorban az iskoláskorú fiatalokra összpontosít. Európa szerinte legalább még 4 millió felnőttnek kellene be-

15 Uo.

16 Részlet Viviane Redingnek, az Európai Bizottság Oktatásért és Kultúráért felelős biztosának leveléből. In.: Európa Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról. Magyar Népfiskolai Társaság, Szent István Egyetem JFK. Társadalomelméleti, Közművelődési és Felnőttképzési Intézet, Bp., 2001. 442. old.

17 Éppen féldőben... Hol tart a lisszaboni döntések megvalósítása? (Ford.: Mihály Ildikó). <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2005-03-v1-mihaly-eppen>

18 Felnőttkori tanulás: Tanulni sohasem késő. Az Európai Bizottság Közleménye. Brüsszel, 2006. október 23. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0614:FIN:HU:DOC>

19 Uo.

kapcsolódnia az LLL programjába ahhoz, hogy elérjük a részvételi arányt az „Oktatás és képzés 2010” program keretében megegyezték.²⁰ A legújabb kutatási eredményei megerősítik a felnőttkori tanulásba való befektetés megtérülését, hiszen a közvetlen és közvetett társadalmi és egyéni hasznok közé egyaránt besorolhatjuk a nagyobb arányú foglalkoztathatóságot, a termelékenység fokozódását, a jobb minőségű állásokat, illetve az alacsonyabb kiadásokat a munkanélküli ellátások, a szociális támogatások és a korengedményes nyugdíjak terén.²¹ Ugyanakkor — bizonyítja ezt az első EU tagállamok példája — a felnőttképzés révén növekszik a társadalmi megtérülés is, például a fokozottabb polgári részvétel, a jobb egészség, a bűnözés visszaszorulása, valamint az egyéni jólét növekedése és az önmegvalósítás kiteljesülése révén. A 2006-os bizottsági közlemény hangsúlyozza azt a meghatározó szerepet, amelyet a felnőttkori tanulás játszik a modern munkaerő-piaci foglalkoztathatóság és mobilitás, valamint a társadalmi beilleszkedés tekintetében azáltal, hogy az oktatási és képzési rendszereket egyszerre teszik hatékonyabbá és igazságosabbá, és ez által egyben mindenki számára hozzáférhetővé a kulcskompetenciák elsajátítását.

A nyilatkozatban megfogalmazódó igény nagyon szoros összefüggést feltételez a felnőttkori oktatás és a szakképzés között, hiszen a lisszaboni stratégiában meghatározott legfontosabb gazdasági kihívás, amellyel az EU-nak szembe kell néznie, az a növekedési és foglalkoztatási teljesítmény növelésének kényszere, de anélkül, hogy ez a társadalmi kohézió kárára válna. A Bizottság, felismerve, hogy a világ más régióiban

megfigyelhető gyors fejlődés az innovatív, magas fokú és jó minőségű oktatásra és képzésre alapozott, elhatározta, hogy a közösségben is növelni kell az általános képzettségi szintet avégett, hogy ki lehessen elégíteni a munkaerő-piaci igényeket, és megkönnyítse a polgárok számára boldogulásukat a modern kori társadalomban. Európában a 21. század elején mintegy 72 millió alacsonyán képzett munkavállalót tartanak nyilván, ami a munkaerő egyharmadát teszi ki, miközben becslések szerint 2010-re az újonnan teremtett munkahelyeknek csak 15 százaléka lesz alacsony képzettséggel betölthető, és az újonnan létrejövő munkahelyek fele felsőfokú képzettséget követel majd meg.²² Továbbra is kihívás marad tehát valamennyi tagállam számára annak biztosítása, hogy minden polgár elsajátítsa a kulcskompetenciákat.²³

Mindezek mellett a nyilatkozat külön kiemelte, hogy Európa eddig soha nem tapasztalt demográfiai változások előtt áll, amelyek jelentős hatást fognak gyakorolni a társadalomra és a gazdaságra, és következésképpen az oktatási és képzési kínálatra, illetve igényekre is. Tény, hogy az európai népesség előregszik: a becslések szerint a következő 30 évben a fiatal (24 év alatti) európaiak száma 15%-kal fog csökkenni, ezzel párhuzamosan minden harmadik európai lesz idősebb 60 évesnél, minden tizedik pedig 80 évesnél.²⁴ Ezek a fejlemények komoly kihívásokat rejtenek magukban az európai szociális modell számára, hiszen az a tény, hogy egyre kevesebb fiatal munkaerő jelenik meg a munkaerőpiacon, és hogy az 55–64 év közötti népesség körében csak minden harmadiknak

20 http://ec.europa.eu/education/policies/2010/objectives_en.html#measuring

21 A felnőttkori tanulás támogatása, OECD (2005) <http://www.oecd.org/dataoecd/31/61/35450552.pdf>

22 Felnőttkori tanulás: Tanulni sohasem késő. Az Európai Bizottság Közleménye. Brüsszel, 2006. október 23. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0614:FIN:HU:DOC>

23 Az egész életen át tartó tanulásra szükséges kulcskompetenciák. Európai referenciakeret http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=kompetencia-02_kulcskompetenciak

24 http://epp.eurostat.ec.eu.int/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2005/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2005_MONTH_04/3-08042005-EN-AP.PDF; A demográfiai változások kihívása, a nemzedékek közötti szolidaritás új formái. Zöld könyv. Európai Bizottság, 2005. március http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2005/ke6705286_hu.pdf

van fizetett állása, annak nyilvánvaló szükségességére mutat, hogy a felnőttkori tanulást maximálisan ki kell használni, hogy növekedjen a fiatal munkaerő aránya, és az idősebbek is szélesebb körben végezhesenek fizetett munkát. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy hangsúlyosan foglalkozni kell az iskolai lemorzsolódás problémájával, és ezzel párhuzamosan törekedni kell az alacsonyan képzett 40 év felettek ismereteinek és alkalmazkodóképességének javítására, előmozdítva legalább egy szinttel magasabb végzettségük megszerzését.²⁵

Az újabb bizottsági jelentések ugyanakkor megerősítik, hogy a szegénység és a társadalmi kirekesztettség továbbra is komoly kihívás valamennyi tagállamban.²⁶ A népesség nagy csoportjainak marginalizálódásában egyaránt közrejátszik az alapképzettség alacsony szintje, a munkanélküliség, a rosszul megközelíthető lakóhely, vagy a különböző okokból eredő korlátozott élelehetőségek fennállása, vagy a digitális írástudatlanság. 2005-ben Európában a 16 és 74 év közötti népesség 37%-a nem rendelkezett alapvető számítógépes ismeretekkel, s ez az arány a korral tovább nő (az 55 és 74 év közötti népesség esetében 65%). Pedig azok a felnőttek, akik nem tudnak a számítógéppel bántani, nem jutnak hozzá olyan kulcsfontosságú információkhoz és segédeszközökhöz, amelyek egyre inkább csak digitális formában állnak rendelkezésre.²⁷ Nyilvánvaló, hogy e csoportok nem profitálhatnak a társadalom nyújtotta előnyökből, illetve nem tudnak aktív polgárként részt venni a társadalmi életben. Ezért — állapította meg a bizottság közleménye — a felnőttkori tanulásnak kulcsszerepe van a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelemben is.

A Bizottság nyilatkozata határozottan amellett foglalt állást, hogy a tagállamok a jövőben nem engedhetik meg maguknak azt, hogy ne rendelkezzenek hatékony, az egész életen át tartó tanulásra irányuló stratégiájukba beépített felnőttképzési rendszerrel, amely megkönnyíti résztvevői számára a munkaerőpiacra való bejutást és a társadalmi beilleszkedést, és a jövőre nézve felkészíti őket arra, hogyan maradjanak idősebb korukban is tevékenyek. A tagállamoknak olyan rendszerekről kell gondoskodniuk, amelyek lehetővé teszik kiemelt célok meghatározását és a megvalósítás figyelemmel kísérését. A politikaformálók számára ezen a területen az egyik legnagyobb kihívás az, hogy miként biztosítsák a felnőttképzési rendszerekre jellemző gazdag képzési kínálat és változatos képzési feltételek lehető legjobb kihasználását.²⁸

A Bizottság öt kulcsfontosságú üzenetet fogalmazott meg a felnőttképzés fejlesztésével kapcsolatban. Először is — mind az egyének, mind az oktatási rendszer részéről — meg kell szüntetni az élethosszig tartó tanulást akadályozó tényezőket.²⁹ Központi fontosságú a felnőttkori tanulásba bekapcsolódók arányának növelése és a felnőttképzés igazságosabbá tétele. A második üzenet a felnőttkori képzés minőségének biztosításával kapcsolatos: annak érdekében, hogy a minőségnek kultúrája alakuljon ki a felnőttképzés területén, a tagállamoknak be kell fektetniük a felnőtt tanulóakra szabott tanítási módszerek és tananyagok fejlesztésébe, és emellett intézkedéseket kell hozniuk az alapképzés és a szakmai továbbképzés fejlesztésére. A harmadik ajánlás arra vonatkozik, hogy a tagállamoknak a következő öt éven belül rendszereket kell létrehozniuk a nem formális és

25 Felnőttkori tanulás: Tanulni sohasem késő. Az Európai Bizottság Közleménye. Brüsszel, 2006. október 23. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0614:FIN:HU:DOC>

26 „Közös jelentés a szociális védelemről és a társadalmi integrációról — 2006.”, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/cs2006_7294_hu.pdf

27 http://ec.europa.eu/enterprise/ict/policy/doc/COMM_PDF_COM_2007_0496_F_HU_ACTE.pdf

28 Felnőttkori tanulás: Tanulni sohasem késő. Az Európai Bizottság Közleménye. Brüsszel, 2006. október 23. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0614:FIN:HU:DOC>

29 A legkomolyabb akadályt a leggyakrabban a kereslet oldalán megjelenő okok jelentik, például az információk és anyagi eszközök hiánya, a munkahelyi vagy családi elfoglaltságra visszavezethető időhiány, a tájékozatlanság és motivációhiány, amennyiben az emberek nem látják, hogy értéke, megtérülése lenne a tanulásba fektetett energiáknak. Uo.

informális tanulás jóváhagyására és elismerésére, amelyek közös európai elvekre épülnek. A javaslat negyedik eleme, hogy az EU tagállamoknak megfelelő befektetések és a tanulók igényeire szabott programok révén növelniük kell a hatékonyságot. Az ötödik üzenet szerint tovább kell javítani a felnőttkori tanulással kapcsolatos adatok minőségét és összehasonlíthatóságát, hogy jobban megérthessük a felnőttkori tanulás hasznát és az abba való bekapcsolódás akadályait.³⁰

A dolgozatban alaposabb vizsgálatnak alávetni kívánt szakképzések esetében az Európai Unió oktatásfejlesztési törekvései a következő gondolatokban foglalható össze:

- Új, átfogó oktatási és képzési követelményrendszer kifejlesztése.
- Rugalmas és állandó tudásanyag-értékelő szisztema kialakítása, a megszerzett rész-kompetenciák elismertethetőségével, az egységnyi tudásanyag azonosítása és értékelése
- Önzése a szakképzettség megszerzése és az ehhez szükséges alapvető ismeret- és tudásanyag elsajátítása terén.
- A szakképzés közelítése a munka világához, az oktatási létesítmények és vállalatok együttműködésének, a munkahelyi gyakorlaton alapuló szakképzésnek az erősítése.
- A szolgáltatások terén a multidiszciplináris szakmákra való felkészítés erősítése, a piaci igényeknek megfelelő szakképzések indítását.

A szakképzés és az EU

Az EU oktatáspolitikusai, felismerve, hogy a gazdasági-társadalmi életben érvényesülő változások milyen gyors ütemben értéklik át az oktatást, a képzést, az iskola szerepét, és látva,

hogy a tanulás az iskolai oktatás mellett a gazdasági és társadalmi szférában is egyre nagyobb teret hódít, az 1990-es évek végétől mind határozottabban hangsúlyozni kezdték, hogy az oktatás és szakképzés területén is elengedhetetlen a közösségi szabályozás érvényre juttatása. A tanulás és tudás a gazdasági élet fontos faktoraént jelenik meg, amely igényeket támaszt a tudás minősége iránt, hiszen azonnal felhasználható, naprakész tudást követel meg azoktól a munkavállalóktól, akik versenyképesek akarnak maradni.³¹ A gazdasági változások hatására korábbi szakmák tűntek el, új szakmák jöttek létre, a munkavállalóknak tudásuk folyamatos megújításával kell alkalmazkodniuk a változó körülményekhez. Ehhez pedig olyan képességekre van szükségük, amelyek segítségével — önmaguk szakmai továbbképzésével — megvalósíthatják az egész életen át tartó tanulást. Az új szakma elsajátítása vagy a felnőttkori tanulás ma már nagyon gyakori jelenség az európai és magyarországi munkavállalók körében, és ebben a folyamatban az oktatás, a szakképzés is új szerephez jut. Az Európai Unió oktatással, képzéssel kapcsolatos nyilatkozataiban egyértelműen megjelenik, hogy a tudásalapú társadalom megteremtésének legfontosabb alapja a humántőke, ennek jegyében a közösség a gazdaság szükségleteihez igyekszik igazítani a szak- és a szakmai képzést, az át- és továbbképzést. Az élethosszig tartó, illetve az egész életet átfogó tanulás, a „*tanuló társadalom*” és a „*tudás alapú társadalom*” kifejezések az EU és tagállamai dokumentumaiban is rendre megjelennek; ezeknek a kulcsfontosságú területeknek egyik igen hangsúlyos részszerepe a szakképzés.

A szakképzés — és így maga az oktatás is — közös szabályozása eredetileg nem képezte az európai gazdasági integráció alapcélját, az „*csupán*” — hasonlóan minden más gazdasági relevanciával rendelkező területhez — fokozatosan vált az Európai Unió bővülő hatáskörébe tartozó

30 Felnőttkori tanulás: Tanulni sohasem késő. Az Európai Bizottság Közleménye. Brüsszel, 2006. október 23. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0614:FIN:HU:DOC>

31 Habók Anita—Szuchy Róbert: A szakképzés helyzete az Európai Unióban. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-02-vi-Tobbek-Szakkepzes>

területé.³² A munkavállalás szabadságát hirdető, nemzetek feletti európai közösségben a közösségi szabályozás igénye előbb a szakképzésre, később a felsőoktatásra is kiterjedt. A hatáskör kibővítésének indokát az adja, hogy az alap- és szakképzés útján megszerzett ismeretek elősegítik a munkaerő közösségen belüli szabad áramlását, és a közösen lefektetett célok elérését. Az Európai Tanács 1963-ban fektette le a közös szakképzés-politika alapelveit és a lehetséges együttműködés legfontosabb lépéseit, amely szerint a tagállamoknak az alapelvek betartásával kellett megvalósítaniuk szakképzéspolitikájukat, az Európai Tanács pedig meghatározta azokat a célokat, amelyeknek tagállami szinten feltétlenül érvényesülniük kellett.³³ Ennek értelmében lehetőséget kell teremteni a képzés újrakezdésére, folytatására, az átképzésre, az átmenet biztosítására az alapképzésből a szakképzésbe, valamint olyan egyensúly megvalósítására, ahol az egyén személyiségfejlődése összhangban áll a gazdasági és technikai követelményekkel. Emellett információs, pályaválasztási tanácsadás megszervezését tűzték ki célul a fiataloknak, továbbképzéseket terveztek a tanárok számára, és kiemelten kezelték a munkaerő-keresletre vonatkozó adatok közlését is, hogy előre fel lehessen készülni a jövőben szükséges szakmákra, ismeretekre.

Az Európai Unióban a Bizottság és a tagállamok együttes feladata a közös politika megvalósítása, a tudáscsere biztosítása, a foglalkozási esélyek növelése, a mobilitás ösztönzése, s bár a Tanács már az 1960-as évek végén külön rendeletben foglalkozott a munkaerő szabad áramlásának biztosításával, a közösségen belül egészen az 1980-as évekig nem létezett a szakképzésnek egységes fogalmi meghatározása.³⁴ A személyek szabad mozgására vonatkozóan az Európai Közösség Bíróságának jogfejlesztő gyakorlata fokozatosan tágította az alapszerző-

désekben biztosított jogokat. A nyolcvanas évektől kezdve pedig a gazdasági, társadalmi változások a munkaerőpiacra és a szakképzés-politikára is hatottak, az európai oktatáspolitikára is hatottak, az európai oktatáspolitikára egyre inkább arra törekedett, hogy a képzési szinteket harmonizálja és a képesítéseket kölcsönösen elismertesse. A 20. század utolsó harmadában a munkaerőpiac egyensúlyának megvalósítását és megőrzését, illetve az új technológiák bevezetését és alkalmazását a szakképzés hatáskörébe sorolták. 1975-ben külön szervezetet hoztak létre a szakképzés fejlesztése, a képzési programok megvalósítása céljából.³⁵ Az 1970-es évek végétől mind jobban kiemelték annak fontosságát, hogy könnyebbé vájjon a fiatalok állépése az oktatásból a munkaerő-piacra, s megtörténjen felkészítésük a munkavállalásra. Mind kiemeltebb szerepet kapott a felnőttképzés, a tanácsadás, a speciális képzési formák bevezetése és fejlesztése is, és egyre nagyobb figyelmet fordítottak azokra a tanulóira is, akik lemorzsolódtak, nem rendelkeztek alapfokú végzettséggel, vagy hátrányos helyzetűnek számítottak. Emellett szorgalmazták az országok közötti együttműködések megvalósítását, a közös szakképzés-politika kialakítását.

Az európai szakképzési együttműködés célja egészen az 1980-as évekig az volt, hogy a tagállamok megtarthassák szabadságukat, és döntési jogkörrel rendelkezzenek az oktatási/szakképzési szerkezet tartalmi és szervezeti kérdéseiben. Az 1980-as évekre — a technológiai-kommunikációs modernizáció újabb nekilendülésével összefüggésben — világossá vált, hogy jelentős előrelépésre és változtatásokra van szükség ahhoz, hogy a munkaerőpiacra belépő fiatalok használható, naprakész tudással rendelkezzenek, szakismeretük és gyakorlati képzésük megfeleljen a gazdasági és társadalmi igényeknek.³⁶ 1983-tól kezdődően az európai munkaerőpiaci és demográfiai válság, a mind széle-

32 Uo.

33 Uo.

34 Uo.

35 A szakképzés fejlesztésének európai központja CEDEFOP.

36 Uo.

sebb méreteket öltő munkanélküliség hatására a Tanács elhatározta, hogy változtat szakképzés-politikáján. Az európai közösség olyan új szakképzési rendszer kialakítása mellett döntött, amely képes arra, hogy a munkavállalóknak az új technológiák által megkövetelt ismereteket és képességeket közvetítsen. A szakképzés minőségi fejlesztését a nyolcvanas évek második felétől külön programok segítették; a kilencvenes évek közepétől egészen napjainkig a Leonardo-program fogta össze a szakképzési programokat.³⁷ Ezek keretein belül a tagállamok kompetenciájának megtartásával a nemzetek közötti együttműködés elősegítésére törekedtek, és a középfokú szakképző intézetek tanulói, főiskolai, egyetemi hallgatók mellett szakmunkástanulók is szakmai gyakorlatot szerezhettek külföldön. Az akcióprogramokban való részvétel a nemzeti oktatásra is kedvezően hatott, lehetővé téve a más országban már bevált módszerek megismerését, saját tapasztalatok bemutatását, tudáscserét, szakmai kapcsolatok építését.

A 20. század utolsó évtizedében a gazdasági-technológiai fejlődés a munkakerő gyors átalakulását és a munkaerőpiac szerkezetének változását eredményezte. Az európai oktatáspolitikai figyelme az iskolai alapozó képzéstől egyre inkább az ifjúsági és felnőttképzés felé irányult, a szakképzés mind jobban a foglalkoztatáspolitikához kapcsolódott. A kilencvenes évek elején, 1990 és 1992 között az Európai Bizottság három memorandumot adott ki, amelyek a felsőoktatáshoz, a szakképzéshez, a nyitott- és távoktatáshoz kapcsolódtak.³⁸ A memorandumok áttekintést adtak az eddigi közösségi tevékenységről, és vitát kezdeményeztek az oktatásról és képzésről. E memorandumokat később kiegészítette a *Zöld könyv*, amely az oktatási és képzési programok 1986 és 1993 közötti eredményeiről szólt. A szakképzésre vo-

natkozó memorandum — kiemelve a munkaerő szabad mozgásának biztosítását, és a közös szakképzési politika fejlesztését — az Európai Unió cselekvési tervét határozta meg a szakképzés-politika területén. A szakképzés fejlesztési irányát három célban határozták meg. Az első a szakképzésekbe irányuló egyre nagyobb mennyiségű befektetést, a második a szakképzés minőségének javítását, a harmadik pedig a képesítések összehasonlításának lehetővé tételét szorgalmazta. Olyan szakmai alapképesítések megszerzését kívánták közösségi szinten is biztosítani, amelyek segítségével a tanulók — képesítésüket külföldön is elismerve — be tudnak illeszkedni az európai munkaerőpiac szerkezetébe, és képessé válhatnak az egész életen át tartó tanulásra.³⁹ A Tanács irányelvei rendelkeznek arról is, hogy az okleveleknek és szakképesítéseknek a közösség valamennyi országában elfogadhatónak kell válniuk. Evégett olyan értékelési rendszer kidolgozását tartották szükségesnek, amely egyaránt kiterjed az informális és a nonformális tanulásra, tájékoztatást nyújt a különböző kompetenciaszintekről, és bizonyítványt is ad a már megszerzett tudásról.

A maastrichti szerződés a szakképzéssel kapcsolatban megállapította, hogy a változó gazdasági igényekhez kell igazítani a szakképzés és továbbképzés irányát, javítani kell az alapképzést, illetve a rá épülő képzést, hogy a szakmák integrációja és reintegrációja megvalósulhasson, könnyebbé kell tenni a szakképzésben való részvételt, és segíteni kell a résztvevők mobilitását.⁴⁰ Az integráció elmélyülésével összefüggésben szükségessé vált a más országokban szerzett diplomák elfogadására, a résztanulmányok elismerésére, élnékíteni kellett az együttműködést az oktatási, képzési intézmények és vállalatok között, valamint biztosítani kellett az információ- és tapasztalatcserét a tag-

37 Uo.

38 <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=eu-dok-memorandum>

39 Habók Anita—Szuchy Róbert: A szakképzés helyzete az Európai Unióban. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-02-vt-Tobbek-Szakkepzes>

40 Szerződés az Európai Unióról. Maastricht, 1992. február 7. http://www.okm.gov.hu/doc/upload/200509/maastrichti_szerzodes.pdf Vö.: Forgács András—Loboda Zoltán: Az Európai Unió és az oktatás. Press Publica, Bp., 2003. 29—57. old.

államok szakképzési rendszerét érintő kérdésekben, mindez pedig tágabb cselekvési területet biztosított a közösségi szakképzés-politika megvalósítása terén. A kritikusok szerint azonban — mivel a tagállamok szuverenitása megmaradt, s az uniós intézkedéseknek csak kiegészítő szerep jutott — a szerződés azzal, hogy a közös szakképzési politikát helyettesítette a közösségi szakképzés-politikával, hátralépést jelentett a római szerződéshez képest.⁴¹

Az Európai Közösség Tanácsa 1993-ban ajánlást fogadott el a szakmai továbbképzéshez való hozzáférés szabályozásáról, amelyben az uniós országok számára olyan szakképzés-politika megvalósítását javasolják, amelynek keretében a diszkrimináció teljes kizárásával biztosítani kell a szakmai továbbképzéshez való hozzájutást a munkavállalók számára az európai országok közösségében.⁴² A szakképzés-politika területén 15 pontban foglalták össze a legfontosabb lépéseket, amelyek között kiemelt szerephez jutott a gazdasági szervezetek tájékoztatásának javítása, a segítségnyújtás a kis- és közepes méretű gazdasági szervezetek számára, a szakmai továbbképzés fejlesztése, a képzetlen munkavállalók, valamint a nők továbbképzésének fejlesztése, a munkaerő szabad áramlásának elősegítése. Az Európai Unió 1996-ban kiadott állásfoglalásában az egész életen át tartó tanulás stratégiájának alapelvei is az általános, szakképzési, kulturális, társadalmi, gazdasági alapokból indulnak ki, amelyek az életminőség biztosításához járulnak hozzá.⁴³ A szakképzés aspektusában az egész életen át tartó tanulás megvalósításával kapcsolatban olyan alapcélakat állapítottak meg, mint a szakmai alkalmasság javítása, az emberi erőforrások kihasználása, olyan innovatív oktatási és szakképzési koncepciók kidolgozása, amelyek tudás-

igényt ébresztenek, kellő motivációt biztosítanak.

Az EU irányelvekkel szabályozza a szakképzésben részt vevők szabad tartózkodásának jogát más tagállamon belül. A közösségi politikában a személyek szabad mozgása testesíti meg annak a belső piacnak az egyik alapvető szabadságát, amely olyan belső határok nélküli térség, amelyben a szabad mozgás az alapszerződések rendelkezéseinek megfelelően biztosított. A személyek szabad mozgására irányuló szabályozás a diákok, hallgatók, szakképzésben részt vevők számára is meghatározó. Az alapvető irányelv tilt bármilyen megkülönböztetést azon személyekre vonatkozóan, akik egy másik tagállamban szakképzésben vesznek részt, s biztosította részükre a szabad tartózkodást a képzés időtartamára. Az irányelvben biztosított szabadság kiterjedt a tanuló házas társára és eltartott kiskorú gyermekére is, de feltételnek szabta, hogy a szakképzésben résztvevő egy akkreditált intézménybe beiratkozzon, megfelelő anyagi forrással rendelkezzen, ne szoruljon az állam szociális ellátórendszerére és rendelkezzen érvényes egészségbiztosítással. Ha ezek a feltételek fennálltak, akkor tulajdonképpen egyetlen tagállamnak sem lehetett visszautasítani a tartózkodási engedély kiadását, amely a képzési időszakra vonatkozhatott.⁴⁴

A szakképzés-politika és az „LLL” kapcsolata

A 2000-ben napvilágot látott „Memorandum az egész életen át tartó tanulásról” című dokumentum maga is hangsúlyozza, hogy az iskolai tanulás nem ér véget az érettségi bizonyítvány vagy a diploma átvételekor, hanem felnőttkorban

41 Habók Anita—Szuchy Róbert: A szakképzés helyzete az Európai Unióban. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-02-vt-Tobbek-Szakkepzes>

42 Uo.

43 Tanítani és tanulni... 42—86. old.

44 Habók Anita—Szuchy Róbert: A szakképzés helyzete az Európai Unióban. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-02-vt-Tobbek-Szakkepzes>

is folytatódik.⁴⁵ Ennek egyik feltétele az alapképzés mellett az alapozó szakképzés, amelynek eredményes működéséhez megfelelő információs hálózat, valamint pályorientációs és -tanácsadó szolgáltatás szükséges. Az 1961-ben elfogadott Európai Szociális Charta valamennyi európai polgár számára biztosította a szakképzéshez való jogot, kiemelten kezelve a technológiai fejlődésből eredő átképzés és felnőttképzés fontosságát, az európai szociális alapról szóló rendelet pedig az egész életen át tartó tanulás keretén belül lehetőséget adott arra, hogy a tagországok forrásokhoz juthassanak a szakképzés támogatására.⁴⁶ A 2000 márciusában tartott lisszaboni találkozón az Európai Unió az oktatással és szakképzéssel kapcsolatba új középtávú stratégiákat határozott meg: 2010-re a világ legversenyképesebb és legdinamikusabban fejlődő térségévé szeretne válni. Az Európai Unió döntéshozói 2002-ben Koppenhágában megerősítették és kifejezték azt a szándékot, hogy a szakoktatásban és szakképzésben biztosítsák az átjárhatóságot, szorgalmazzák az uniós országok közötti együttműködést, törekednek a végzettségek elismerésére, és lépéseket tesznek a szakképzés minőségbiztosítási keretrendszerének kidolgozására.⁴⁷ A lisszaboni célok eléréséhez az oktatási és képzési rendszerek folyamatos fejlesztésére és megújítására van szükség, amelynek részeként kiemelt szerepet kap a foglalkoztatáspolitikai, a szociális problémák megoldása, valamint a versenyképes tudás létrehozása a gazdaság és a tudomány területén. Mindez azt igazolja, hogy a felnőttképzésben is folyamatosan szükség van a társadalom iskolázottságának felmérésére, szakképzettségének nyomon követésére, valamint ezzel párhuzamosan figyelemmel kell kísérni a gazdasági élet, a munkaerőpiac igényeit, hogy a szakképzés révén versenyképes munkaerő lép-

jen a munkaerőpiacra, és ne potenciális munkanélküliek kerüljenek ki az oktatási rendszerből.

Az Európa Tanács lisszaboni konferenciája 2000 márciusában tehát elismerte, hogy az oktatás kiemelkedő fontosságú szerepet tölt be Európa globális versenyképességének növelésében és a társadalmi kohézió további erősödésében. Az Európa Tanács 2001. márciusi ülésén bemutatták, egy évvel később pedig a Barcelonai Csúcson elfogadták „Az oktatási és képzési rendszerek konkrét jövőbeni célkitűzéseit” jelentést, amely az európai szintű közös cselekvések új területeit határozta meg.⁴⁸ A jelentés az EU-s oktatási és képzési rendszerek minőségének és hatékonyságának javítását, az oktatási és képzési rendszerekhez való hozzáférés mindenki számára történő biztosítását és az oktatási és képzési rendszerek külvilág felé való megnyitását irányozta elő. Ezek alapján 2010-re a következő konkrét célokat lúzte ki:

- Európa az oktatás és a képzés terén a legmagasabb színvonalat képviselje, oktatási és képzési rendszereinek, intézményeinek minősége referenciává váljon szerte a világon.
- Az európai oktatási és képzési rendszerek kompatibilisek és átjárhatók legyenek.
- Az EU bármely tagállamában megszerzett végzettség, tudás, ismeret az EU egész területén elismertethető legyen.
- Minden korosztály előtt nyitva álljon az élethosszig tartó tanulás lehetősége.

Ugyanitt fogalmazódott meg az az igény is, hogy a minőségi szakoktatás és szakképzés fejlesztése a tudásalapú Európa létrehozásának alapfeltétele és szerves része, s ennek érdekében a szakképzés területén is a bolognai folyamathoz hasonló fejlődés szükséges. Ezzel összefüggésben az Európai Unió Tanácsa 2002. november 12.-én határozatot fogadott el a szak-

45 Memorandum az egész életen át tartó tanulásról. Az Európai Bizottság munkanyaga. Brüsszel, 2000. október 31. In.: Európa Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról. Magyar Népfiskolai Társaság, Szent István Egyetem JFK. Társadalomelméleti, Közművelődési és Felnőttképzési Intézet, Bp., 2001. 113—141. old.

46 Habók Anita—Szuchy Róbert: A szakképzés helyzete az Európai Unióban. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-02-vt-Tobbek-Szakkepzes>

46 Forgács András—Loboda Zoltán: Az Európai Unió és az oktatás. Press Publica, Bp., 2003. 57—67. old.

48 http://europa.eu.int/eur-lex/priv/en/oj/dat/2002/c_142/c_14220020614en00010022.pdf

képzés terén kialakítandó szorosabb európai együttműködés támogatásáról. E határozattal vált hivatalossá az a folyamat, amelyet a szakképzésért felelős szakpolitikusok indítottak el 2001 őszén Brugge-ben. A tanácsi határozatban foglalt alapelvek, prioritások és célok alapján az oktatási miniszterek által 2002 novemberében aláírt Koppenhágai Nyilatkozat a szakképzési rendszerek és szakképesítések közötti átjárhatóságot, a képzettségek kölcsönös elismerését és a szakképzés minőségének javítását tűzte ki célul. Az Európai Bizottságnak — a tagállamok közreműködésével — 2004 tavaszára időközi beszámolót kellett készítenie a tanács és a parlament számára a kitűzött célok megvalósításáról. Az „Oktatás és képzés 2010” címmel elkészített időközi beszámoló legfontosabb üzenete, hogy a lisszaboni stratégia — a tudásalapú társadalom megteremtésének — sikere érdekében sürgős reformok szükségesek. Az anyag elismeri, hogy valamennyi tagországban és a csatlakozó országokban is történtek erőfeszítések arra nézve, hogy az oktatás/képzés minél inkább megfeleljen a gazdaság és a társadalom igényeinek, azonban az eddig megtett lépések nem elégségesek a 2010-re kitűzött célok eléréséhez. A jelentés a legsúlyosabb problémákat a következőkben látta:

- Az egész életen át tartó tanulásban részt vevők aránya alacsony.
- A korai iskolaelhagyók és lemorzsolódók aránya magas.
- A társadalmi kohézió nem felel meg az elvárásoknak.
- A szociális és társadalmi költség magas.
- Alacsony a magánbefektetés a felsőoktatásba és a szakképzésbe.
- A szakmai és vizsgakövetelmények nem felelnek meg a kor követelményeinek.
- Abszolút tanárhány fenyeget.

Az európai gazdaság- és társadalompolitikai stratégia fő irányvonalát jelentő fejlődéshez, versenyképességhez, a társadalmi és gazdasági kohézió erősítéséhez az oktatási és képzési rendszerek megújítása elengedhetetlenül szükséges, hiszen csak általuk teremthető meg az egységes európai oktatási térség. Napjainkban

az európai szakképzés egyre szorosabb kapcsolatot próbál kiépíteni az ipar és a gazdaság szereplőivel. Mindez az ez egyes tagállamok számára is számos tennivalót eredményez: a szakképzésben biztosítaniuk kell az eurokonformitást, meg kell valósítani a képzési szintek egymásra épülését, a képzések átjárhatóságát, a szakképesítések elfogadását. Egységes és konzisztens rendszert kell kialakítani abból a szempontból is, hogy minden tagországban bármely életkorban biztosítani kell az oktatáshoz, szakképzéshez való hozzáférést, ebből következően pedig szükséges a tagállamok oktatási-képzési rendszere közötti átjárhatóság megteremtése. E révén lehetővé kell tenni, hogy az egyes tagállamokban megkezdett tanulmányokat más tagországban is folytatni lehessen, és a tanulmányokat és a megszerzett szakképzést más tagországban is elfogadhatóvá kell tenni. Az Európa Tanács és az Európai Bizottság 2004-ben elfogadott első közös időközi jelentésében célul tűzték ki a szakképzésre és a felsőoktatásra vonatkozó „Európai képesítési rendszer” (EKKR) kidolgozását, az „Oktatás és képzés 2010” közös időközi jelentésben pedig aláhúzták, hogy 2006-ra a szakoktatásban és szakképzésben, az egész életen át tartó tanulás és mobilitás területén össze kell hangolni az európai szintű tevékenységeket. Ebből a folyamatból már a 2004 után csatlakozó tagállamok is kivesszük részüket. Az elmúlt évek során valamennyi tagállam számára nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdasági versenyképesség csak megfelelően képzett, naprakész szaktudással rendelkező munkaerővel valósítható meg. A megfelelő humán erőforrás alapját pedig az adott munkakör betöltéséhez szükséges képességek, tapasztalatok összessége, azaz maga a szaktudás jelenti. Mind gyakrabban fordul elő, hogy a munkavállalónak — a változó munkaerő-piaci igények szerint — új szakmát, új ismereteket kell elsajátítania. Ehhez persze olyan készségekkel is rendelkeznie kell, amelyek lehetővé teszik és megkönnyítik tanulását. Amennyiben a kitűzött célokat — a tudásalapú társadalom megteremtését és a versenyképesség fokozását — az EU sikeresen el akarja érni, a megújuló európai

szakképzési rendszerek is eredményesen kell működnie.

Mint azt a fent említett dokumentumok is mutatják, az oktatás felértékelődése a közösségi politikában a 2000. év után gyorsult fel a ma is tartó ún. *Lisszaboni Folyamatnak* köszönhetően. E fogalom olyan komplex, egymással összefüggő intézkedések sokaságát takarja, amelyek célja az, hogy lehetőség szerint megállítsa az európai kontinensnek a globális gazdasági versenyben való lemaradását, visszavezeesse a munka világába azokat a milliókat, akik éppen e lemaradás miatt szorultak ki onnan, és regenerálja azt a társadalmi szolidaritást, amit az egyre élesedő globális verseny szinte minden európai országban megtépázott.⁴⁹ A globális versenykihívás, a tudásgazdaság felé történő átmenet perspektívája nemcsak az oktatás felértékelődését, de egyúttal az oktatásról való hagyományos gondolkodásmód átalakulását is eredményezte. Megerősödött az az új oktatáspolitikai és oktatásfejlesztési paradigma, amelyet az „egész életen át tartó tanulás” fogalmával jellemezünk. A Lisszaboni Folyamat keretei között alakult ki az EU 2010-ig tartó oktatáspolitikai és oktatásfejlesztési programja, amelynek megvalósításába Magyarország már a közösséghez történt 2004. májusi csatlakozását megelőzően bekapcsolódott. Nyilvánvaló, hogy az emberi munkának és tanulásnak a globális tudásgazdaság világában történő átalakulása az Európai Unió országait arra készíti, hogy folyamatosan átértelmezzék a tanulás, a képzés, a szakképzés céljait. A közös oktatáspolitikai középpontjába „a nyitott hely-

zetek kezelésére képes emberi cselekvőképesség” került, ennek fejlesztése lett az egyik legfontosabb oktatáspolitikai célkitűzés, ami tantervi, értékelési és szabályozási változások sorozatát indította el: olyan változásokét, amelyek támogatására az új tagországok, így Magyarország előtt a csatlakozást követően jelentős közösségi erőforrások nyíltak meg.⁵⁰

Rövid áttekintésünk is egyértelművé teszi, hogy Európa oktatási szakemberei a tudásalapú társadalom kihívásaival kapcsolatban egyöntetűen az élethosszig tartó és az élet minden területére kiterjedő tanulás szükségességét mellett tették le a voksot. Az élethosszig tartó tanulást nemcsak a gazdasági fejlődés, a teljes foglalkoztatottság megteremtése, vagy a munkaerő modernizációja létfontosságú elemének tekintik, hanem olyan eszköznek is, amely képessé teszi az egyéneket és a csoportokat arra, hogy részt vegyenek a demokratikus polgári intézményrendszer működésében, az európai kulturális életben, és szerepet vállaljanak a társadalmi tolerancia megteremtésében.⁵¹

A „lifelong learning” európai szintű oktatáspolitikai koncepciója a hagyományos oktatási rendszerek megújítása és az új képzési formák bevezetése terén komoly szerepet szán a gyakorlatorientált, a változó munkaerő-piaci igényekre, az oktatási intézmények és a vállalati szféra együttműködésére épülő, kompetencia-alapú szakképzési rendszer kiépítésének. Hogy erre a kihívásra a magyar oktatáspolitikai az elmúlt évtizedekben milyen koncepciót dolgozott ki, arra egy következő tanulmányban érdemes kitérni.

49 Halász Gábor: Bevezetés. In.: A magyar közoktatás 2002 és 2006 között. Jelentés. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=kiadvany&kod=Jelentes2006>

50 Uo.

51 Az Európai Feinóttképzési Társaság stratégiai nyilatkozata az élethosszig tartó tanulásról. Brüsszel, 2000. december. In.: Európa Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról. Magyar Népfőiskolai Társaság, Szent István Egyetem JFK. Társadalomelméleti, Közművelődési és Feinóttképzési Intézet, Bp., 2001. 142-145. old.

Irodalom

- 1/2006. (II. 17.) OM rendelet az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzékbe történő felvétel és törlés eljárási rendjéről.
- A 17/2000. Kormányrendelettel módosított 45/1997. Kormányrendelet az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésről. (2000. febr. 16.) <http://www.szmm.gov.hu/letotti/szakke/>
- A 79/2006. (IV.5.)Kormányrendelet a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról. www.okm.gov.hu
2001. évi C1. Törvény a felnőttképzésről. In.: *CompLex Jogtár Plusz (Lezárva: 2007. december 31)*
- Benedek András: Az európai integráció és a szakképzés. In.: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=1997-10-la-benedek-europai>
- Benedek András—Csoma Gyula—Harangi László (főszerk.): *Felnőttoktatási és —képzési lexikon. Magyar Pedagógiai társaság. OKI Kiadó. Szaktudás Kiadó Ház. Bp., 2002.*
- Beszteri Béla—Vizi László tamás (szerk.): *A magyar felsőoktatás és humán erőforrás fejlesztés. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2003.*
- Borbély Tibor Bors: A kompetencia fogalma a szakképzésben és a foglalkoztatáspolitikában; Munkaügyi Szemle: L. évf. (2006.) 5. sz. 22—26.p.
- Bordás István: Az iskolai felnőttoktatás kapcsolódási lehetőségei a szakképzés iskolai és iskolán kívüli rendszeréhez. Versenyársak vagy partnerek a népfőiskolák? In.: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=esely-Bordas-Iskolai>
- Csehne Papp Imola: A munkaerőpiac és az oktatás problémáinak elemzése napjaink szakemberképzésének tükrében. In.: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-03-3l-Csehne-Munkaeropiac>
- Az egész életen át tartó tanulás. Lifelong Learning. KSH, Bp., 2004.
- Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciák. Európai referenciakeret. http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=kompetencia-02_kulcskompetenciak
- Az EU oktatási és képzési munkaprogramjának megvalósítása. A magyar Oktatási Minisztérium beszámolója a Tanács és Bizottság 2006. évi közös időközi jelentéséhez (2005. május) In.: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2005-07-vt-Tobbek-EU>
- Fedor Mihály: EU-dimenziók a magyar szakképzésben. In.: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2001-01-ko-fedor-eu>
- A felnőttkori tanulás támogatása, OECD (2005) In.: <http://www.oecd.org/dataoecd/31/61/35450552.pdf>
- Felnőttkori tanulás: Tanulni sohasem késő. Az Európai Bizottság Közleménye. Brüsszel, 2006. október 23. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0614:FIN:HU:DOC>
- Forgács András—Loboda Zoltán: *Az Európai Unió és az oktatás. Press Publica, Bp., 2003.*
- Habók Anita—Szuchy Róbert: *A szakképzés helyzete az Európai Unióban.* In.: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-02-vt-Tobbek-Szakkepzes>
- Halász Gábor: Bevezetés. In.: *A magyar közoktatás 2002 és 2006 között. Jelentés.* <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=kiadvany&kod=Jelentes2006>
- Harangi László—Heribert Hinzen—Sz. Tóth János (szerk.): *Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, Bp., 1998.*
- Henczi Lajos (szerk.): *A szak- és felnőttképzés gyakorlata. RAABE Tanácsadó és Kiadó Kft., Bp., 2007.*
- Humánerőforrás-fejlesztés Operatív Program 2004-2006. Magyar Köztársaság. Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Bp., 2004. CCI No.: 2003 HU 05 1 PO 001
- Jelentés az egész életen át tartó tanulás stratégiájából következő feladatok végrehajtásáról. Oktatási Minisztérium, Budapest, 2007. szeptember.
- Kálmán Anikó (szerk.): *I. Magyar Nemzeti és Nemzetközi Lifelong Learning Konferencia. MELLearn Egyesület, Debrecen, 2005.*
- Közös jelentés a szociális védelemről és a társadalmi integrációról—2006. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/cs2006_7294_hu.pdf
- Maróti Andor (szerk.): *Andragógiai szöveggyűjtemény II. Válogatás a felnőttoktatás elméletének külföldi szakirodalmából. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1997.*
- Memorandum az egész életen át tartó tanulásról. Brüsszel, 2000. Magyar Népfőiskolai Társaság, Bp., 2001.
- Mihály Ildikó (ford.): *Eppen féldőben...Hol tart a lisszaboni döntések megvalósítása?* In.: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2005-03-vt-mihaly-eppen>
- Papp Ágnes (szerk.): *Szakképzés-fejlesztési stratégia 2005—2013. Nemzeti Szakképzési Intézet, Bp., 2005.*
- Pethő László: *A felnőttoktatás fogalmának változásai.* In.: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2000-11-la-Petho-Felnottoktat-as>
- Szabó Balázs Gábor (vál., szerk.): *Az élethosszig tartó tanulás európai évének eredményei.* In.: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2000-05-eu-Szabo-Elethosszig>
- Szabó József: *A távoktatás lehetőségei az iskolarendszerű felnőttoktatásban.* <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=akademia-2002-Szabo-tavoktat-as>
- Szerződés az Európai Unióról. Maastricht, 1992. február 7. http://www.okm.gov.hu/docupload/200509/maastrichti_szerzodes.pdf
- A Szolnoki Főiskola megújulási stratégiája. Szolnoki Főiskola, Szolnok, 2006. (Kézirat)
- Sz. Tóth János (szerk.): *Európa kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról. Magyar Népfőiskolai Társaság, Szent István Egyetem, Jászberényi Főiskolai Kar. Bp., 2001.*

Fülöp Tamás: Élethosszig tanuló társadalom

- Sz. Tóth János (főszerk.): *Felnőttképzés az Európai Unióban. Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról* II. Magyar Népfőiskolai Társaság, Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest, 2004.
- Váradi László: *Az élethosszig tartó tanulás (Life-Long Learning) szükségességéről*. In.: *Humánpolitikai Szemle*, 12. évf. 2001. 1. sz. 34–38. old.
- Veres Pál: *A felsőfokú szakképzés a többciklusú képzési rendszerben. Jogszabályi háttér, szakmai eredmények, kihívások. Előadás. Elhangzott: „A szakképzési rendszer átalakítása, az új Magyarország fejlesztése. 10 éves a felsőfokú szakképzés. FSZ Kollégium Elnöksége Bp., 2007. december 6. In.: www.nive.hu*
- Honlapok, távoli hozzáférése dokumentumok:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal>
<http://eur-lex.europa.eu>
<http://eamk.afsz.hu/>
www.felvi.hu
www.fisz.hu
www.fsze.hu
www.jnszmkik.hu
www.ksh.hu
www.nive.hu
www.oki.hu
www.okj2006.hu
www.okm.gov.hu
www.szm.gov.hu/letolt/szakke
www.szolf.hu